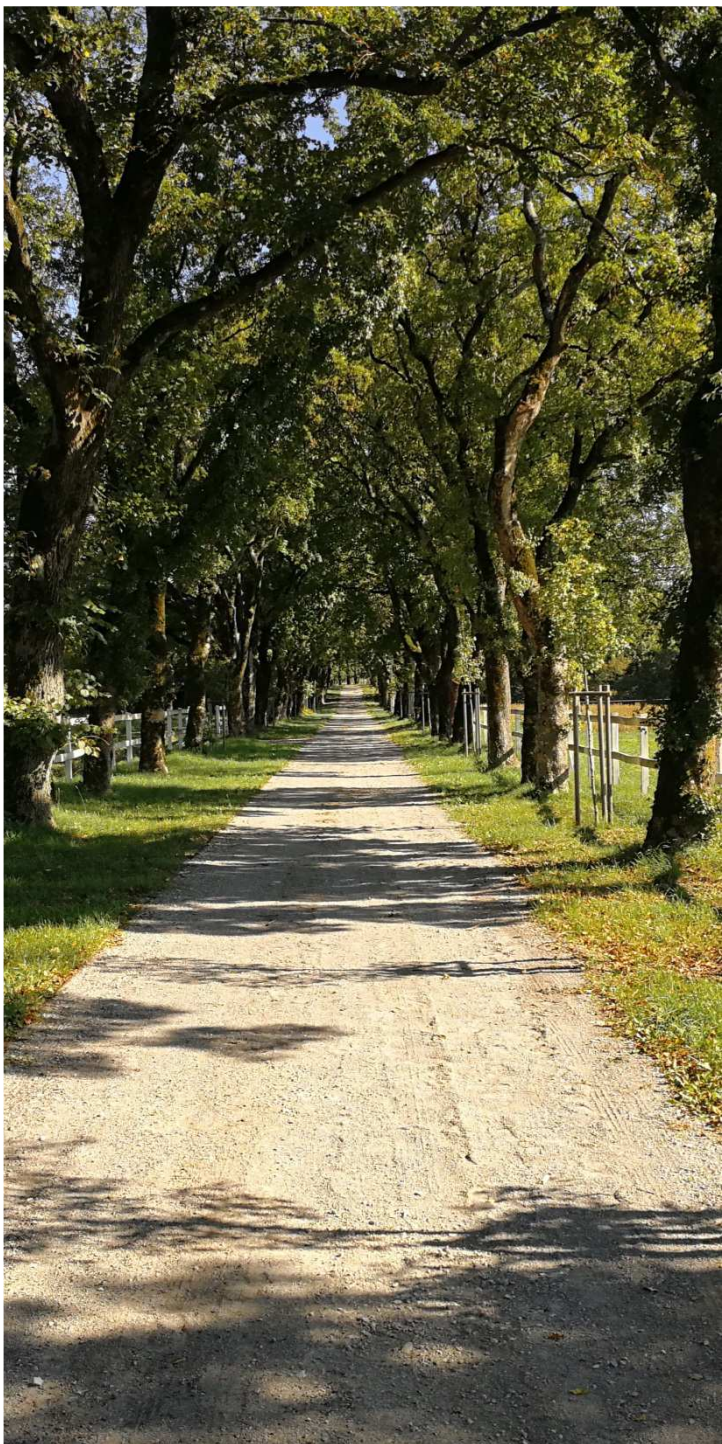

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Izobraževanje

PRESOJA VPLIVOV NA KULTURNO DEDIŠČINO

Ljubljana, 7.11.2019

Priprava okoljskega
poročila

dr. Aleš Mlakar

Podatki o planu in okoljskem poročilu

Izhodišča

- z vključevanjem informacij o vključenosti kulturne dediščine v plan in/ali vplivih plana na kulturno dediščino že v podatke o planu se povečajo tudi zavedanje, razumevanje in pomen obravnave kulturne dediščine

Priporočila

- posebna pozornost se nameni utemeljitvi potrebnosti plana in predlaganih programov, prostorskih ureditev ali posegov
- opiše se, kako je celostno ohranjanje kulturne dediščine vključeno v plan (cilje, koncepte, vsebine, rešitve
- OP se opremi s časovnim sledenjem in zapisovanjem oblikovanja in izboljševanja plana, problematike priprave, pridobljenih izkušenj

Podatki o stanju kulturne dediščine

Izhodišča

- prikaz stanja kulturne dediščine zajema informacije in podatke o stanju dediščine, problematiki ter trendih glede njenega varstva in celostnega ohranjanja

Viri podatkov o kulturni dediščini

- Varstveni režimi dediščine (eVRD)
<https://gisportal.gov.si/evrd>
- Priročnik pravnih režimov varstva, ki jih je treba upoštevati pri pripravi planov in posegih v območja kulturne dediščine
https://gis.gov.si/MK_eVRDpredpis/P_11_11_02.htm
- Register nepremične kulturne dediščine (RKD)
<https://gisportal.gov.si/rkd>

Viri podatkov o kulturni dediščini

- Register nesnovne kulturne dediščine
<https://www.gov.si teme/nesnovna-dediscina/#e41268>
<https://gisportal.gov.si/rkd>
- Digitalne vsebine kulturne dediščine Slovenije
www.eheritage.si
- splošne smernice Ministrstva za kulturo za načrtovanje po predpisih s področja urejanja prostora
<https://www.gov.si teme/varstvo-dediscine-v-prostorskih-in-razvojnih-dokumentih/>
- konkretne (posebne, dopolnilne) smernice Ministrstva za kulturo za načrtovanje po predpisih s področja urejanja prostora
- (prva) mnenja Ministrstva za kulturo po predpisih s področja urejanja prostora

Viri podatkov o kulturni dediščini

- splošne usmeritve za pripravo načrtov po sektorskih predpisih
- strokovne zasnove varstva, izdelane v skladu s četrtem odstavkom 74. člena ZVKD-1
- ocene ogroženosti kulturne dediščine
- konservatorski načrt za prenovo in konservatorski načrt
- strokovne podlage za prostorske akte
- prostorski akti
- strategija varstva dediščine
- kulturni programi občin
- članki, monografije
- terenski ogledi
- dodatne strokovne podlage in pridobivanje podatkov

Priporočila

- dosledna uporaba terminologija iz ZVKD-1 ter Priročnika pravnih režimov varstva
- v opis stanja se vključijo le bistveni podatki o kulturni dediščini
- izdelava OP naj temelji predvsem na obstoječih, javno dostopnih podatkih
- navedba ključnih informacij:
 - EŠD
 - ime enote
 - vrsta/režim varstva
 - podvrsta/dodatni režim varstva
 - akt o razglasitvi (pri spomenikih)
 - kratek opis
- lastnosti dediščine:
 - celovitost (videz/podoba, struktura, notranja razmerja, fizično stanje, uporaba)
 - zgodovinski kontekst
 - umeščenost v prostor

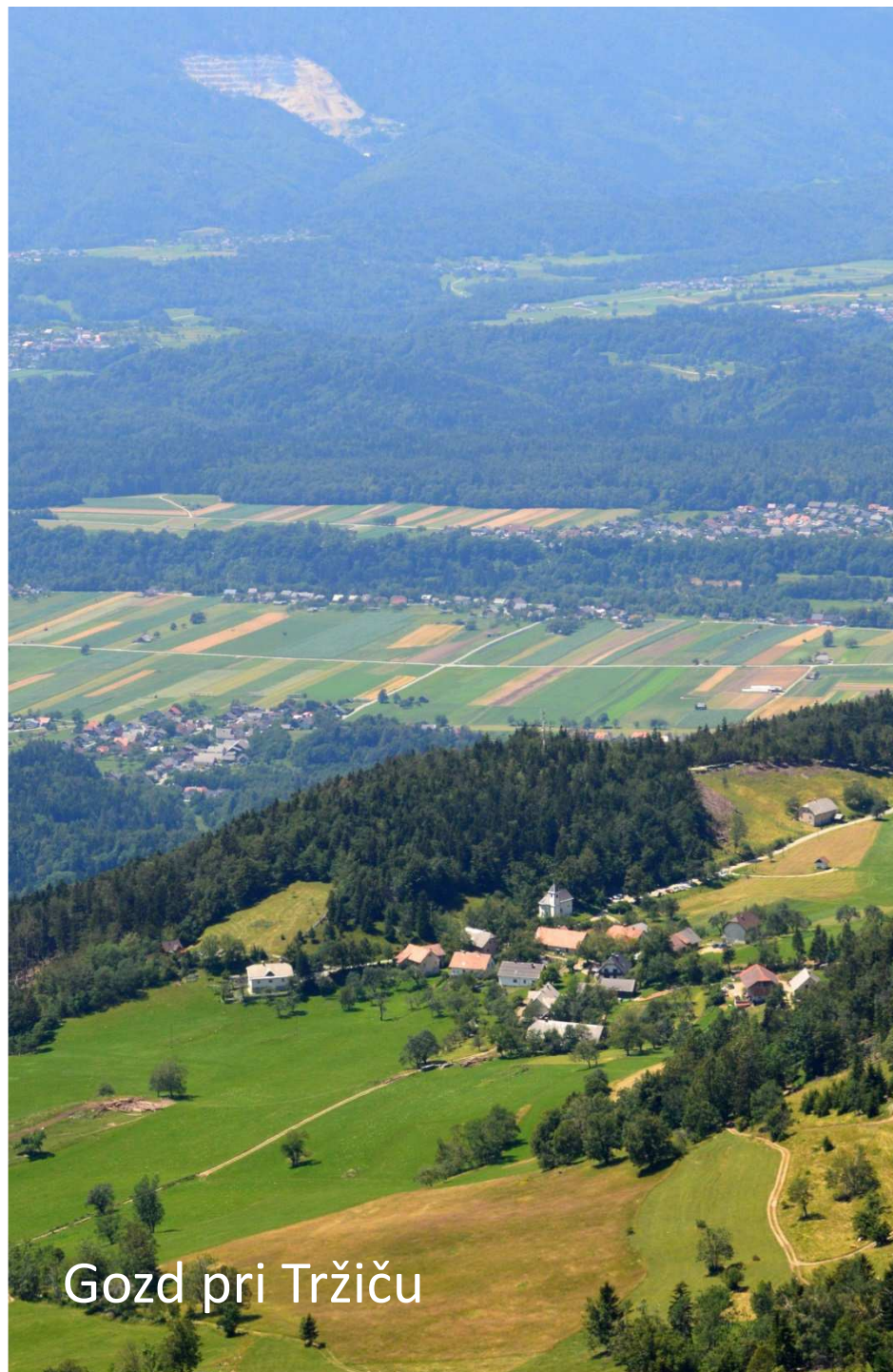
Priporočila

- varstveni režimi in dodatni režimi iz aktov o razglasitvi
- širina ugotavljanja stanja:
 - celovitost
 - umeščenost v prostor
 - zgodovinski kontekst
 - pomen (simbolni, duhovni, kulturni, identifikacijski)
 - če vplivno območje ni opredeljeno, je smiselno, da izdelovalec OP zavzame tako stališče
 - povezave in razmerja do drugih enot dediščine

Priporočila

- entitete, ki niso formalno varovane, pa vendar pomembne za varovanje prostora:
 - kakovostne starejše grajene ali kako drugače ustvarjene prostorske prvine zaradi materialnega, gospodarskega, kulturnega in socialnega pomena
 - značilno naselbinsko, krajinsko in arhitekturno tipologijo in morfologijo
 - kakovostna razmerja in strukture v krajini, ki predstavljajo prostorsko in časovno kontinuiteto
 - dejavnosti, ki pripomorejo k ohranitvi dediščinskih lastnosti
- opis stanja okolja naj bo kratek in jedrnat, osredotočen na ključne vsebine in vsebine, opredeljene v procesu vsebinjenja

Slika 14: Neustrezna prenova obstoječih objektov

Slika 15: Neustrezno oblikovanje in uporaba fasadnih elementov in stavbnih členov novogradenj

Okoljski cilji plana

Izhodišča

- okoljski cilji plana morajo biti naravnani na načrtovani/presojeni plan
- "pasivni" cilji varstva kulturne dediščine, katerih namen je zagotavljati obstoj kulturne dediščine
- cilji "aktivnega", celostnega ohranjanja kulturne dediščine, ki so namenjeni izboljšanju stanja – prenovi, dolgoročni uporabi in oživljanju kulturne dediščine
- medsebojni odnosi med območjem dediščine (zgodovinskim okoljem) in širšim prostorom se odražajo prav v ciljih

Upoštevanje ciljev celostnega ohranjanja kulturne dediščine

- Nacionalni program za kulturo
- Arhitekturna politika
- Zakon o varstvu kulturne dediščine
- Strategija prostorskega razvoja Slovenije
- Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine
- Konvencija o varstvu stavbne dediščine Evrope (Granadska konvencija)
- Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine (spremenjena) (Malteška konvencija)
- Konvencija o varovanju podvodne kulturne dediščine
- Evropska konvencija o krajini
- Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (konvencija iz Fara)
- Evropska strategija kulturne dediščine za 21. stoletje

Priporočila

- okoljski cilji plana se prilagodijo značilnostim in hierarhični ravni plana ter konkretni načrtovani/presožani politiki, programu ali prostorski ureditvi
- okoljski cilji plana se poenotijo/uskladijo s cilji plana
- pri opredeljevanju okoljskih ciljev plana se presega pasivno varstvo obstoječih lastnosti kulturne dediščine
- cilji morajo biti jasni in dovolj natančni, ne smejo dopuščati preveč različnih razlag, biti morajo merljivi, tako da jih je mogoče kvantificirati ali izraziti v kombinaciji opisnih in številčnih meril

Vrste in primeri okoljskih ciljev

Splošen cilj:

- celostno ohranjanje kulturne dediščine

Osnovni cilj:

- upoštevanje in ohranjanje lastnosti (vrste/režima, podvrste/dodatnega režima, celovitosti, zgodovinskega konteksta, umeščenosti v prostor) enot kulturne dediščine, vključno z vplivnimi območji ter arheoloških ostalin

Cilji, naravnani na posege v dediščino:

- izogibanje enotam kulturne dediščine, vključno z vplivnimi območji
- ohranjanje celovitosti širših prostorskih, funkcionalnih in zgodovinskih celot

Na urejanje prostora naravnani cilji:

- vključevanje kulturne dediščine v razvoj občine in krepitev družbenega pomena kulturne dediščine v občini
- zmanjšanje ogroženosti enot kulturne dediščine – zagotavljanje ustreznega fizičnega stanja z rednim vzdrževanjem, povečanje obsega prenov in deleža enot kulturne dediščine v redni uporabi

Kobilje

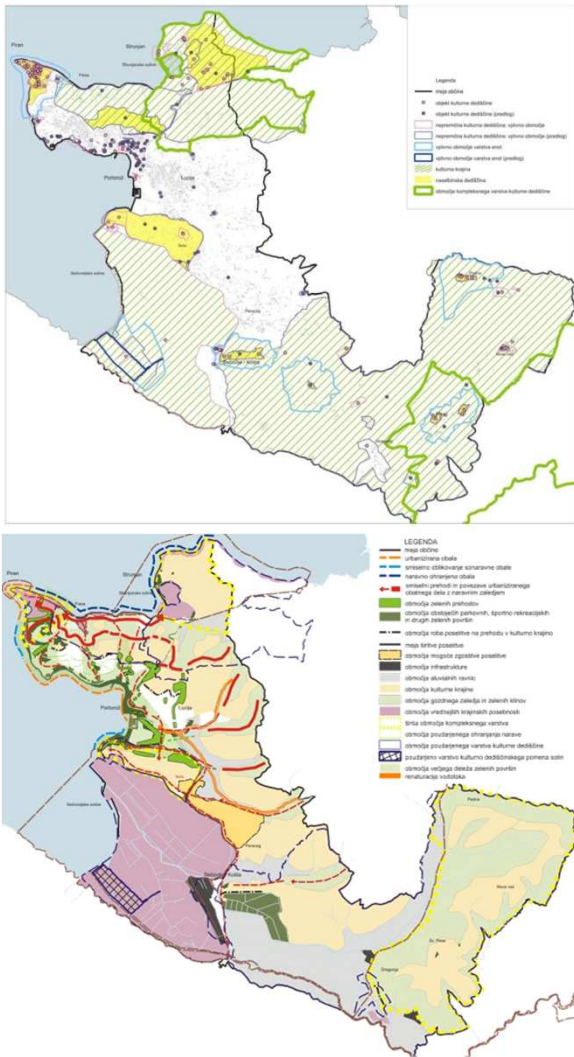
Na urejanje prostora naravnani cilji:

- omejevanje motornega prometa na območju naselbinske dediščine
- povečanje števila in obsega večjih razvojnih projektov, ki prispevajo k celostnemu ohranjanju kulturne dediščine

Primer kompleksnega cilja za presojo OPN:

- vključevanje celovitega ohranjanja kulturne dediščine v cilje in koncepte prostorskega razvoja, upoštevanje in ohranjanje lastnosti (vrste/režima, podvrste/dodatnega režima, celovitosti, zgodovinskega konteksta, umeščenosti v prostor) enot kulturne dediščine, vključno z vplivnimi območji, preprečevanje prostorskih ureditev, s katerimi bi se utegnile spremeniti te lastnosti, ter ohranjanje arheoloških ostalnih

Cilji celostnega ohranjanja kulturne dediščine:

- vključevanje celostnega ohranjanja kulturne dediščine v širše in sektorske razvojne koncepte ter cilje, programe in ukrepe razvoja posameznih dejavnosti (npr. programe razvoja podeželja, turistične razvojne programe)
- zagotavljanje pogojev (splošnih razmer) za celostno ohranjanje kulturne dediščine (npr. družbene infrastrukture, človeških virov, finančnih mehanizmov)
- povečanje števila delovnih mest (zaposlenih) na področju celostnega ohranjanja kulturne dediščine

Merila vrednotenja vplivov plana

Izhodišča

- opisi "meril vrednotenja vplivov plana" so v OP pripravljene različno - priročnik temelji na predpostavki, da je v okviru opisa meril vrednotenja vplivov plana smiselno opredeliti **kazalnike vrednotenja** in **kriterije za razvrstitev v razred vplivov**

Kazalniki vrednotenja

- ločevati je treba med **kazalniki stanja okolja**, ki omogočajo opisovanje in dolgoročno spremljanje stanja posamezne okoljske sestavine, in **kazalniki vrednotenja**, s katerimi je mogoče opisati spremembe, ki bi bile lahko posledica izvedbe presojanega plana
- priročnik uporablja izraz "kazalnik vrednotenja", dopušča pa tudi uporabo drugih sorodnih izrazov, npr. "kazalnik sprememb" ali "kazalnik vplivov" - vsekakor pa se za potrebe vrednotenja vplivov plana odsvetuje uporaba izraza "kazalec stanja okolja", saj gre za vsebinsko drugačen izraz
- praksa se je smiselno oblikovala v smeri, da kazalnike za ugotavljanje in vrednotenje vplivov smiselno uporablja - poimenovani so sicer precej raznoliko, kot "kazalci", "okoljski kazalci", "kazalci vrednotenja", "kazalci stanja okolja", "merila vrednotenja"

Priporočila

- praviloma se opredeli **niz za konkreten plan pomembnih kazalnikov vrednotenja**, lahko tudi zelo specifičnih
- kazalniki vrednotenja sledijo okoljskemu cilju ter temeljijo na dostopnih in v presoji ugotovljivih informacijah
- kvalitativni in kvantitativni kazalniki
- splošen, povsod uporaben kazalnik vrednotenja, ki izhaja iz osnovnega cilja "celostno ohranjanje kulturne dediščine":
Stopnja celostnega ohranjanja kulturne dediščine
(hkrati se priporoča, da se uporabljajo nazornejši, planu prilagojeni kazalniki vrednotenja)

- osnovni kazalnik, naravnan na presoje posegov v enote dediščine, uporaben predvsem pri presoji prostorskih aktov in sektorskih načrtov, vezan na cilj "upoštevanje in ohranjanje lastnosti enot kulturne dediščine, vključno z vplivnimi območji, ter arheoloških ostalin":

Obseg in značilnosti posegov v enote kulturne dediščine, vključno z vplivnimi območji, ter arheološke ostaline

(vendar je pomembno, da se pri tem upoštevajo vrsta/režim,- podvrsta/dodatni režim, celovitost, zgodovinski kontekst in umeščenost v prostor)

Kriteriji razvrstitve v velikostni razred vplivov

- operativni odraz kazalnikov
- velikost vpliva je odvisna **obsega spremembe** in/ali **posega v območje, ki se šteje za relativno pomembnejše**

Priporočila v zvezi s kriteriji za razvrstitev v velikostni razred vplivov

- kriteriji se praviloma opredelijo za vsak posamezen okoljski cilj plana in kazalnik vrednotenja, v primeru uporabe kompleksnejših ciljev in kazalnikov se kriteriji smiselno kombinirajo, npr. z uporabo veznika "in/ali"
- s kriteriji se kazalnik razčleni po vrednostni lestvici od primera, ko je vpliv na kulturno dediščino pozitiven ali ga ni, do primera, ko je vpliv na kulturno dediščino uničujoč
- pri kriterijih za razred vpliva "C" se upoštevajo priporočila o tem, kaj velja za omilitveni ukrep

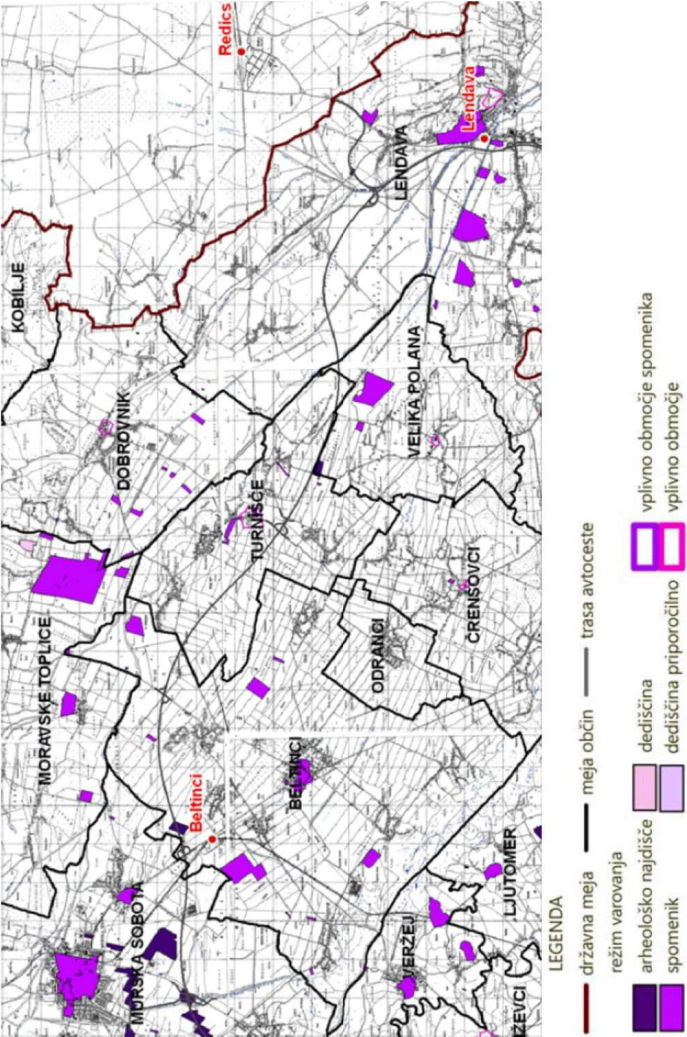
Metode ugotavljanja in vrednotenja vrednotenja vplivov plana

Izhodišča

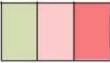
- uporaba problemu prilagojenih metod vrednotenja: izvedenske ocene, delavnice, modeliranja, analize ranljivosti
- uporaba jasnih, referenčnih opredelitev različnih vrst vpliva
- obravnava alternativ kot temeljna metodološka predpostavka

Priporočila

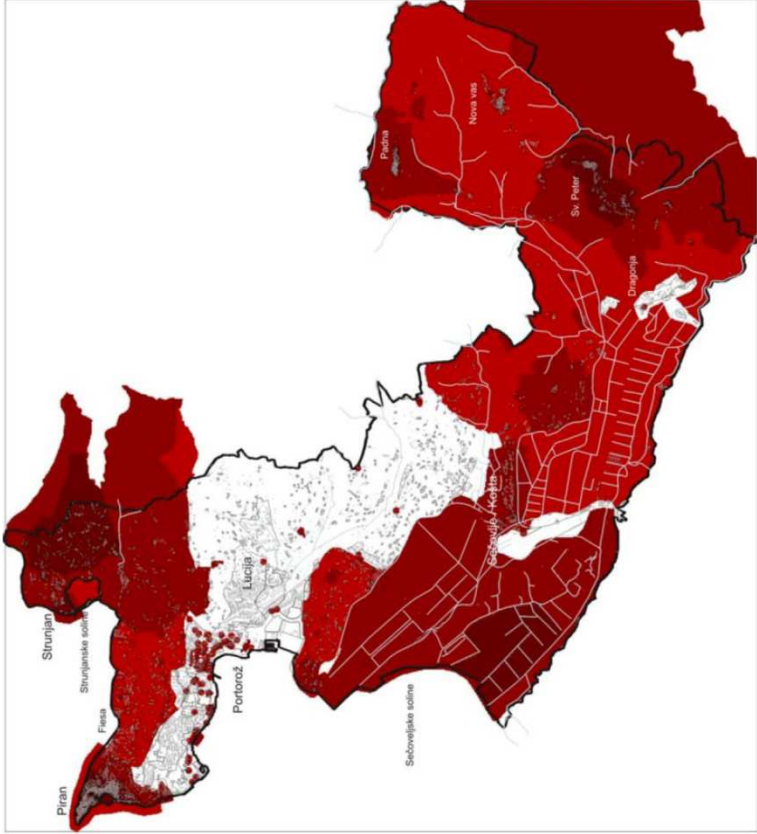
- **izvedenske ocene kot** prednosten, najpogostejši in pragmatičen način presoje vplivov na kulturno dediščino
- povečanje objektivnosti presoje z **delavniškim pristopom**
- **modeliranje** osredotočeno predvsem na grafično simulacijo vpliva (pričakovane podobe) kulturne dediščine v primeru spremembe, ki jo prinaša plan

Legenda:

- Problema pri umeščanju ni pričakovati
- Pričakovani problem pri umeščanju
- Pričakovani velik problem pri umeščanju

Slika 18: Ranljivost območij kulturne dediščine zaradi širitve poselitve

a	a1	Potek preko območja Mlajtinci – eneolitika naselbina (EŠD 6758). Potek po skrajnem severnem robu območja Ivanci – arheološko najdišče (EŠD 6755) in skrajnem južnem robu območja Ivanci – gomilno grobišče Čistine (EŠD 16799).	Potek severno od območja Rakičan – rimskodobno gomilno grobišče (EŠD 6763)
	a2	Potek severno od območja Gančani – rimska gomila Logarica (EŠD 1251) in južno od območja Filovci – eneolitika naselbina (EŠD 6752).	Potek po južnem robu območja Ivanci – Gomilno grobišče Čistine (EŠD 16799).
	a3	Potek po skrajnem severnem robu območja Filovci – eneolitika naselbina (EŠD 6752).	Potek po južnem robu območja Ivanci – Gomilno grobišče Čistine (EŠD 16799).
	a4	Potek južno od območij: - Gančani – Gomilno grobišče Bogojinski gozd (EŠD 1242), - Filovci – vas (EŠD 132), - Dobrovnik – eneolitika naselbina (EŠD 8347) in severno od območij: - Filovci – eneolitika naselbina (EŠD 6752), - Strehovci – gomilno grobišče Plugi (EŠD 8349) Potek preko območja Dobrovnik – rimskodobno gomilno grobišče Vojnu (EŠD 1132).	Potek po južnem robu območja Ivanci – Gomilno grobišče Čistine (EŠD 16799).

- če so presojeni plani (razvojni program), podkrepljeni z ekonomskimi analizami (analizo stroškov in koristi), je v take analize smiselno vključiti tudi parametre, povezane s celostnim ohranjanjem kulturne dediščine
- **analiza ranljivosti**

Priporočila v zvezi z ugotavljanjem različnih vrst vplivov

Neposredni vpliv

Vpliv fizičnega posega, ki je bodisi negativen (prečenja enot dediščine z infrastrukturnimi objekti) ali pozitiven (kadar plan vključuje prenovo dediščine):

- vplivi, pri katerih sicer ni fizičnega posega v enoto dediščine, nastane pa vpliv na varovane vrednote v enoti (poseg v značilni veduti na enoto, zmanjšanje celovitosti zaokroženega prostorskega območja enote)

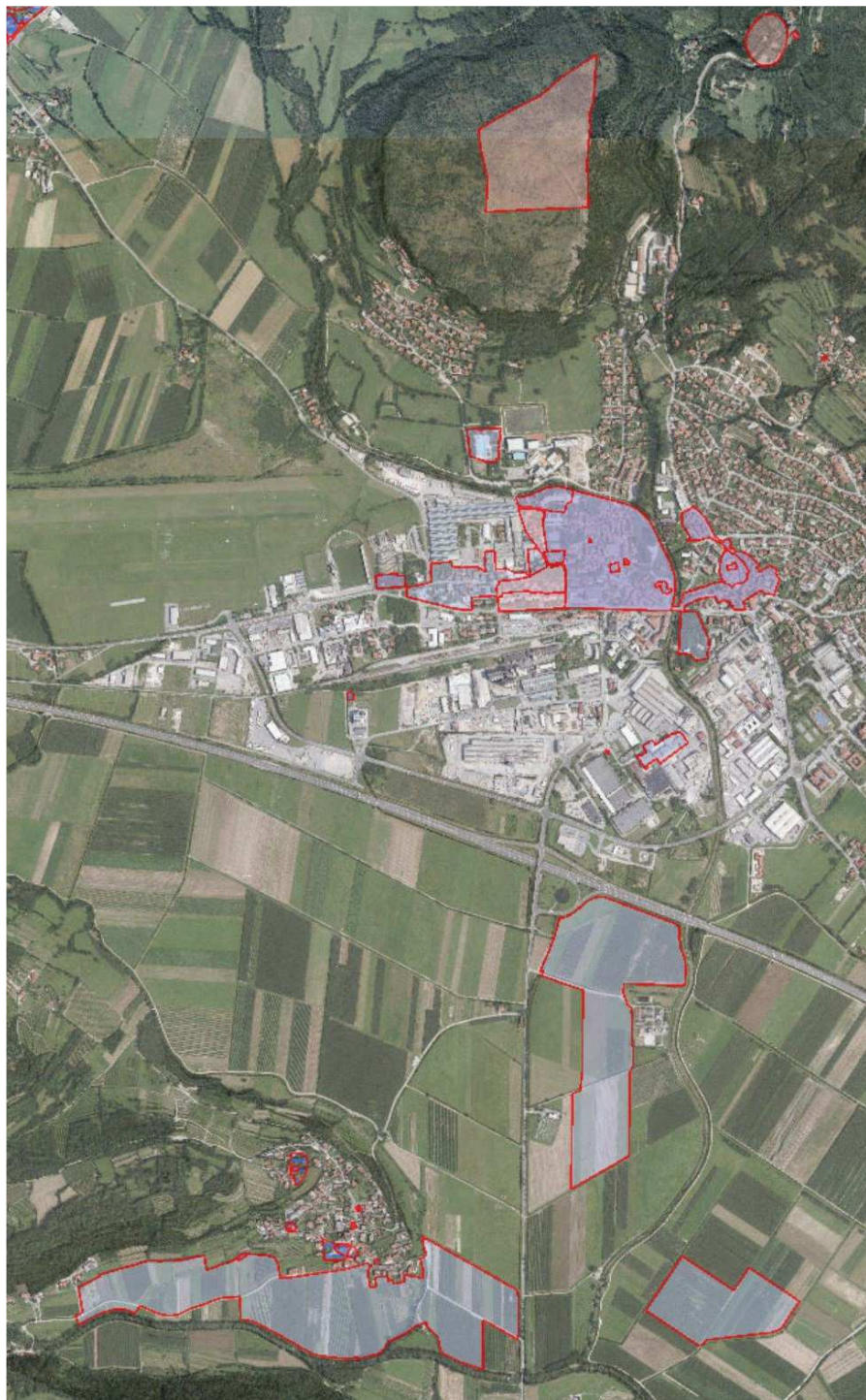

Sv. Lenart, Ravno pri Krškem

Daljinski vpliv

Vpliv, ki se zgodi oddaljeno od posega, ki je predmet plana:

- strokovna literatura daljinske vplive običajno obravnava kot obliko **posrednega** (sekundarnega) **vpliva**, ki nastane zaradi primarnega vpliva posega - tak vpliv je npr. sprememba vodnih/rastiščnih razmer kot posledica vodnogospodarskih ureditev in je lahko pomemben v enotah dediščine, katere varovana značilnost je drevnina
- vplivi na zgodovinska mestna jedra (njihova praznjenja) zaradi gradnje trgovskih in storitvenih centrov na obrobju mesta

Ajdovščina

Kumulativni vpliv

1) Vpliv, ki je posledica postopnih sprememb, ki jih obravnavani plan povzroča skupaj z drugimi preteklimi, sedanjimi ali razumno predvidljivimi dejanji (Cooper, 2004; Guidelines for the Assessment of Indirect and Cumulative Impacts, 1999) - "tudi po malem se nekaj nabere":

- postopno povečevanje obsega objektov v območju kulturne krajine ali vplivnem območju enote kulturne dediščine, s čimer se postopoma spremenijo lastnosti enote, lahko vse do mere, ko enota izgubi dediščinski značaj

Doblička gora

Kumulativni vpliv

2) Kombinacija vplivov več predlaganih posegov in/ali planov na (širšem) obravnavanem območju (Sadler in Verheem, 1996; Thérivel in Partidario, 1996; Guidance for Planning Authorities, 2003):

- z več plani predvideni različni infrastrukturni objekti
- več posamičnih posegov v različne dele obširnejše enote kulturne dediščine, predvidenih z več prostorskimi akti
- posamezni vplivi obravnavanega plana, npr. fizičnega posega, hrupa, prahu in vidnega vpliva na kakovost bivanja ali doživljajske značilnosti v enoti kulturne dediščine

Moste - Breg

Sinergijski vpliv

Vplivi več predlaganih posegov in/ali planov, ki presegajo vsoto njihovih posameznih vplivov (Guidance for Planning Authorities, 2003, Therivel, 2010):

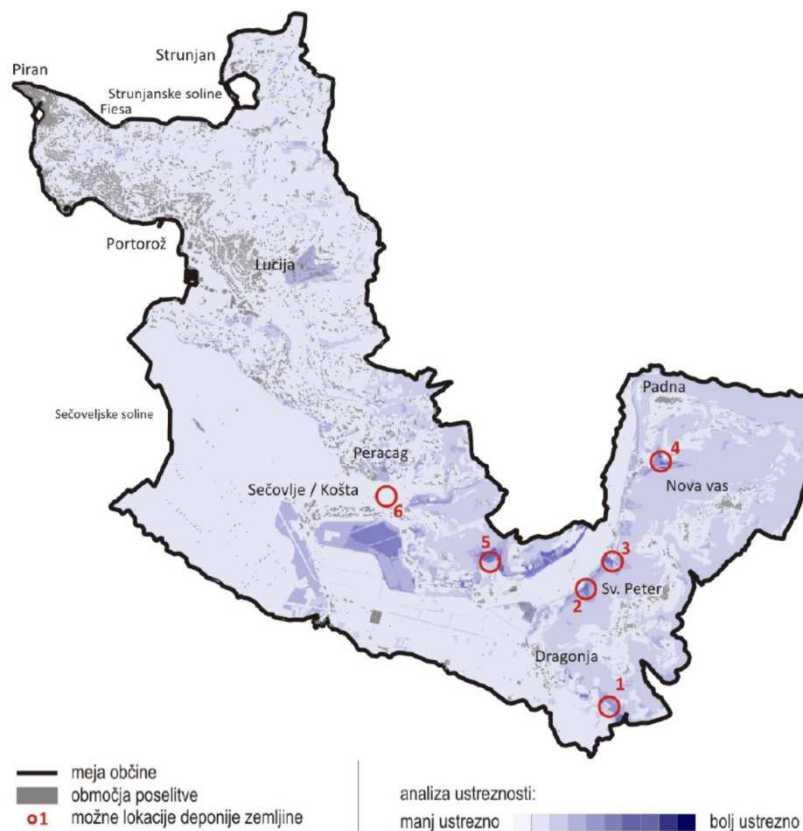
- posamezni posegi (novogradnja stavbe, infrastrukturnih objektov) v območju naselbinske dediščine sami po sebi vplivajo na enoto kulturne dediščine v majhnem/razumnem obsegu, veliko število takšnih posegov pa lahko skupaj, s fragmentacijo tradicionalnega urbanega tkiva, presega seštevke posameznih vplivov in ogrozi enovitost takšnega območja

Pivka

Priporočila v zvezi z obravnavno alternativ

- obravnava alternativ (variant, različic, možnosti, scenarijev) naj bo vodilo, in ne obveza, kadar obravnava alternativ ni možna in/ali smiselna, naj se ne vztraja pri njihovi obravnavi
- študije variant naj ne bodo le v domeni državnega prostorskega načrtovanja
- celostno ohranjanje kulturne dediščine se upošteva že pri oblikovanju alternativ - oblikujejo se alternative s pomembnimi razlikami glede vplivov na kulturno dediščino

Slika 9: Analiza ustreznosti prostora za umeščanje deponije zemljine

Priporočila v zvezi z obravnavno alternativ

- upoštevajo se le alternative, ki dejansko in realno odgovarjajo na zastavljeno načrtovalsko-presojevalsko vprašanje, obravnava ničelne alternative praviloma ni smiselna
- ohranjanje dediščine je zaradi svoje celostne predpostavke in vpetosti v različna področja družbe vsebina, ki terja obravnavo na vseh ravneh presoje in odločanja, torej ne samo na ravni okolja/prostora, temveč tudi na ravni gospodarstva in družbe

Ugotavljanje vplivov plana in njihova presoja

Izhodišča

- prepoznavna vseh vplivov, ki lahko kakor koli vplivajo na celostno ohranjanje kulturne dediščine v najširšem smislu in posamezne enote kulturne dediščine, ter oceno velikosti in pomena teh vplivov, ki je podlaga za sodbo o njihovi sprejemljivosti
- mnenje o sprejemljivosti vplivov plana ni jedro presoje - ta mora biti usmerjena v optimizacijo planov:
 - zagotavljanje informacij, ki prispevajo k sprejemanju odločitev
 - trezno opredeljevanje/ocenjevanje pravih potreb
 - točno napovedovanje vplivov na kulturno dediščino
 - tvorno iskanje in izbiranje celovitih in hkrati varstveno
 - najboljših možnih rešitev
 - podajanje omilitvenih (izboljševalnih) ukrepov

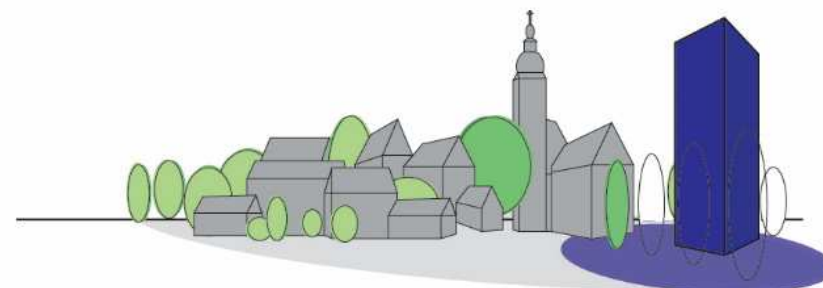
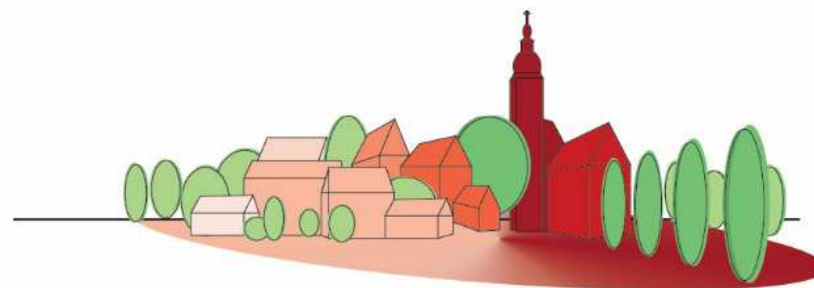
Postopek ugotavljanja vplivov in njihove presoje v primeru presoje prostorske ureditve ali posegov v prostor

1) Lastnosti enot kulturne dediščine in določbe varstvenih režimov

- katere prvine se varuje
- kaj je pomembno
- širše območje vpliva posega

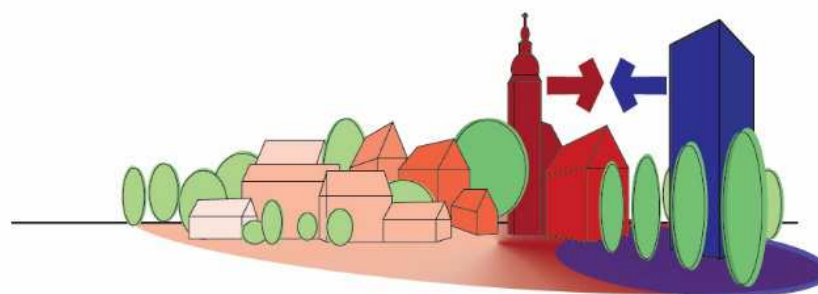
2) Poznavanje značilnosti prostorske ureditve

- velikost, oblika, tehnologija gradnje, ...

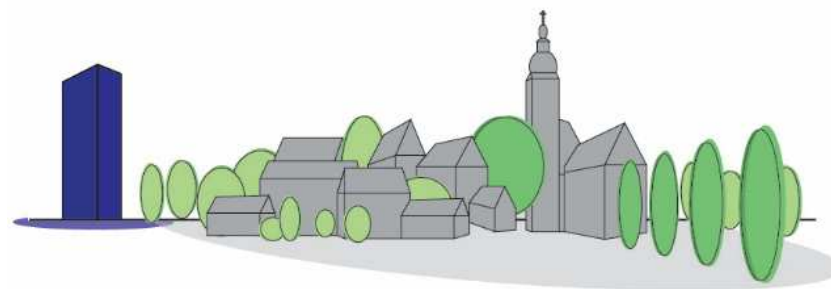

3) Vsakokratna analiza poseganja z vidika celostnega ohranjanja dediščine - ugotavljanje skladnosti vplivov z izhodišči/ zahtevami varstva (varstvenimi režimi)

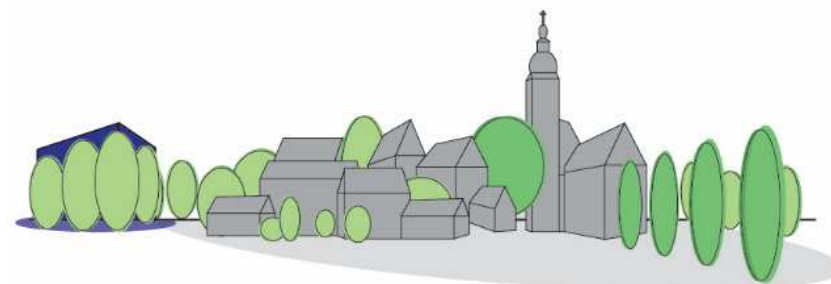
- obseg spremembe - katere, kako in koliko se bodo spremenile posamezne lastnosti dediščine
- sprememba kakovosti - kakšna bo stopnja razvrednotenja ali izboljšanja enote, njene celovitosti, zgodovinskega konteksta in umeščenosti v prostor

4) Prostorske lokacijske
izboljšave, spremembe mesta
posega ali izoblikovanje
prostorskih alternativ

5) Tehnološke izboljšave,
spremembe tehnologije ali
izoblikovanje tehnoloških
alternativ in/ali prostorsko
ureditvene (oblikovalske,
vsebinske) izboljšave

Pristop k presoji politik, programov in strateških prostorskih aktov

- analiza sovpadanja z ukrepi, s katerimi se zagotavljajo nadaljnji obstoj in obogatitev kulturne dediščine, njeno vzdrževanje, prenova, oživljanje in aktivna ter vzdržna/trajnostna (upo)raba na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzročata razvrednotenja kulturne dediščine ali izgube dediščinskih (spomeniških) lastnosti

Pristop k presoji politik, programov in strateških prostorskih aktov

- preveritev, ali plan lahko in kako prispeva k uveljavljanju teh ukrepov
- ovrednotenje ciljev plana
- presoja se, ali so izkoriščeni socialni, ekonomski, vzgojni in identifikacijski potenciali dediščine, ki naj jih družba kot celota ter na različnih področjih in hierarhičnih ravneh izkoristi za dosego (prostorsko) uravnoteženega razvoja

Priporočila

- vsako poseganje plana v enoto kulturne dediščine še ne pomeni tudi negativnega ali celo nesprejemljivega vpliva na kulturno dediščino
- preverja se, ali je poseg v skladu z izhodišči/zahtevami varstva – varstvenimi režimi in drugimi določili, ki veljajo za posamezno enoto kulturne dediščine - ocena skladnosti z varstvenim režimom naj bo razumna, kritična
- v opis vpliva se vključijo
 - opis obsega sprememb (vplivi na celovitost enot upoštevanje zgodovinskega konteksta, spremembe značilne umeščenosti v prostor)
 - opis sprememb kakovosti
 - opis (ne)skladnosti z varstvenim režimom
 - ocena velikosti vpliva z razvrstitvijo v razrede vpliva

Priporočila

- ustrezna pozornost se nameni priložnostim prostora in kulturne dediščine
- presoja vplivov na arheološke ostaline naj bo samostojna
- opredeljevanje velikostnega razreda vpliva mora biti enopomensko, torej mora izkazati velikost vpliva, zato ga nikakor ne gre mešati s tem, kdaj in kje so bili opredeljeni omilitveni ukrepi - **ocena "C" se opredeli, kadar so opredeljeni omilitveni ukrepi, katerih upoštevanje v okviru priprave plana ali njegove izvedbe je ključno za zmanjšanje vplivov in opredelitev sprejemljivosti plana na kulturno dediščino, ne glede na to, ali so že del presojanega plana ali so predlagani v okviru OP**

Priporočila

- ugotavljanje vplivov plana in njihova presoja kot ciklično ponavljajoč se proces
- v primeru bistvenega vpliva ali neizogibnega uničenja/odstranitve dediščine, ko kljub usklajevanju ni mogoče oblikovati drugačne rešitve in ko ni na voljo omilitvenih ukrepov, se vpliv plana v fazi, v kateri je bil presojan, oceni z oceno "D" ali "E":
 - pred sprejetjem prostorskega akta se izvede postopek prevlade javne koristi po predpisih s področja urejanja prostora (19. člen ZUreP-2)
 - plan se oceni z oceno "C", pri čemer se kot omilitveni ukrep štejejo ukrepi, s katerimi se izravna škoda glede javne koristi
 - glede rešitev se posvetuje/uskladi z Ministrstvom za kulturo

